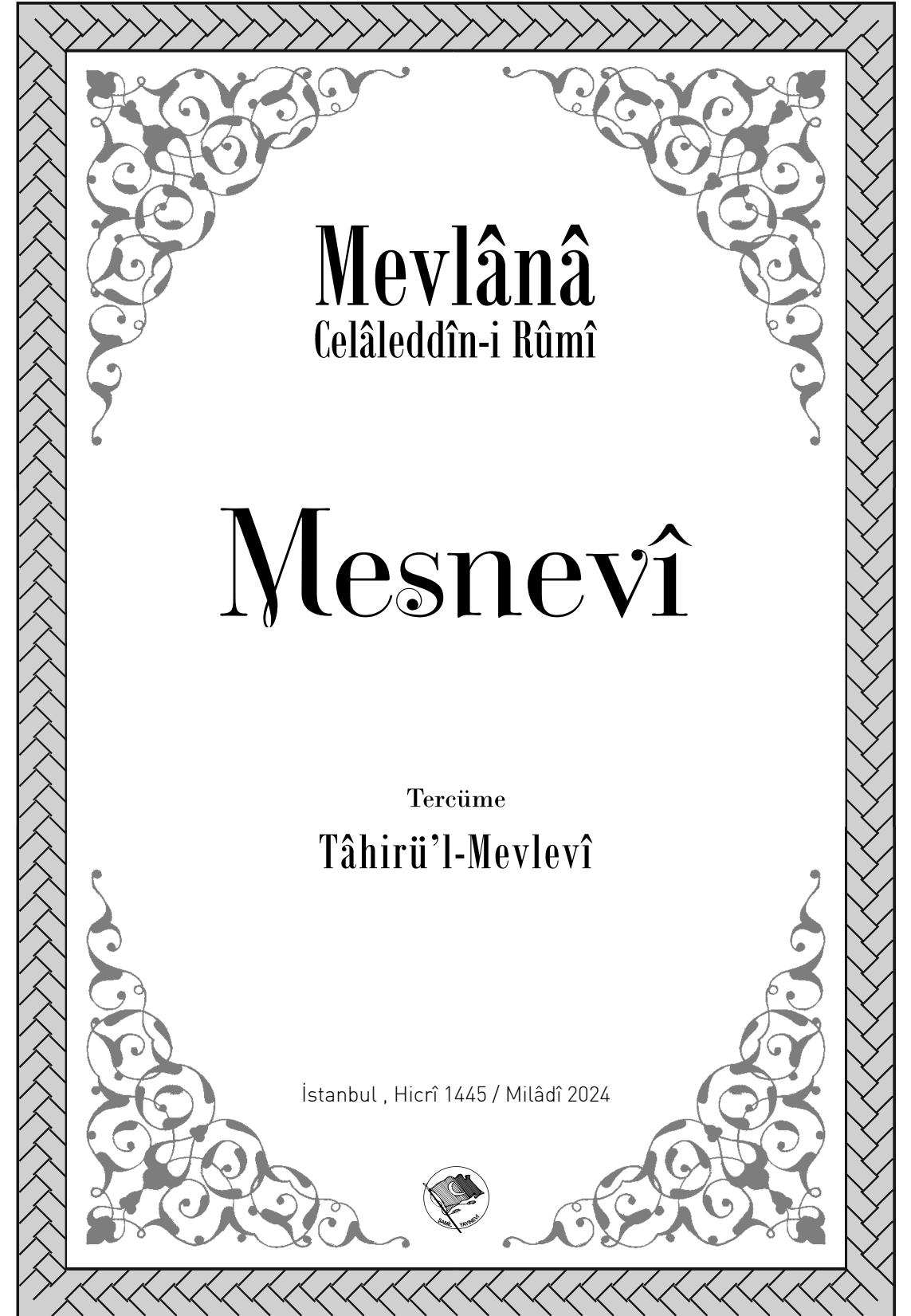

<i>Müellif</i>	: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî
<i>Tercüme</i>	: Tâhirü'l-Mevlevî Şefik Can
<i>Editör</i>	: Abdurrahman Mihçioğlu
<i>Koordinatör</i>	: Osman Kandaz
<i>Tashih</i>	: İhsan Uzungüngör Osman Kandaz Ömer Faruk Can
<i>Hadis Tahric</i>	: Osman Kandaz Mustafa Selim Orhanzade
<i>İç Tasarım</i>	: Talha Burak
<i>Kapak Tasarım</i>	: Berra Eslem Kömürcü
<i>Kapak Hat Talik</i>	: Turan Sevgili
<i>Takım Isbn</i>	: 978-605-7562-45-6
<i>Yayınevi Sertifika No</i>	: 51260
<i>Baskı Tarihi</i>	: Nisan 2024
<i>Cilt</i>	: Sağlam Mücellit T: (0212) 693 19 33
<i>Baskı</i>	: Lord Matbaa Sertifika No: 45501 Maltepe Mah. Davutpaşa Cd. Emintaş San. Sit. No: 103/430 Topkapı - Zeytinburnu / İstanbul

**ŞAMİL
YAYINEVİ**

Mehmet Akif Mh. Senem Sok. No:2/A
Çekmeköy / İstanbul T: 0216 642 42 50
www.samilyayinevi.com.tr

İçindekiler

Yayıncı Takdimi / 7

Tebrik ve Teşekkür / 9

Tâhirü'l-Mevlevî, Hayatı ve Eserleri / 11

Mukaddime / 17

Hazreti Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî / 19

Mesnevî-i Şerîf / 23

Birinci Defter (1 - 4005. beyitler) / 27

İkinci Defter (4006 - 7748. beyitler) / 193

Üçüncü Defter (7749 - 12475. beyitler) / 341

Dördüncü Defter (12476 - 16225. beyitler) / 527

Beşinci Defter (16226 - 20413. beyitler) / 675

Altıncı Defter (20414 - 25347. beyitler) / 851

Ek / 1053

Yayıncı Takdimi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Elinizdeki bu kitap, yüzyıllar boyunca insanlara ilham veren ve yürekleri aydınlatan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin *Mesnevî-i Şerîf*'idir. *Mesnevî-i Şerîf*, insanoğluna altı defteri ve ihtiva ettiği 400 kûsûr hikâyesiyle bir hayat rehberi, bir ahlâk ve bilgelik hazinesi sunar. Mevlânâ hazretlerinin “Kur’ân’ın özünün özünün özü” şeklinde tarif ettiği *Mesnevî-i Şerîf* ile manevî bir yolculuğa çıkacak, her aşamada bir çok nasihat ve hikmet ile de ferahnâk olacaksınız.

Son şarihlerden Tâhirü'l-Mevlevî hazretlerinin kaleminden okumuş olmanın lezzetine varacak, bu menban sâkilerinden olan bu büyük zatın elinden *Mesnevî*'yi tadacaksınız.

Mesnevî-i Şerîf'in tam metnini aslına uygun ve tek cilt olarak sunduğumuz bu çalışmada âyet ve hadislerin kaynakları gösterilmiş olup, iktibâs ve işaret olan yerlere de gerekli dipnotlar eklenmiştir. Eserde geçen bazı kelime ve şahıslarla alâkalı da kısa mâlumat verilmiştir. Bu baskının Mevlânâ hazretlerini tanımanıza, *Mesnevî-i Şerîf*'i hakkıyla anlamanıza ve istifade etmenize vesile olması temenisıyla... Tevfik Allah'tandır.

Tebrik ve Teşekkür

Konyalı münevver bir genç, merhum Tahir Olgun'un *Mesnevî* tercüme ve şerhini tab'a başladıklarını bana müjdelediği zaman ne kadar sevindim. Bugünün gençliği artık bu muazzam eseri okuyabilecek, üzerinde düşünme imkânını elde edecekti. Bu, hakikaten mübarek bir teşebbüstü. Senelerden beri Konya'da Mevlânâ için tertip edilen ihtifaller, en pâyidar ve en olgun semeresini şimdi veriyordu.

Kanaatimce şark, Mevlânâ'yı kâfi derecede tanımamıştır. Ve bunda mazurdur. Çünkü Mevlânâ, beşerin görüş hudutlarını aşan bir irtifadır. Yalnız, itiraf etmeli ki garp Mevlânâ'yı hakikaten anlamaya çalışıyor. Ve buna ihtiyaç hissediyor. Ve ona yaklaşanlar, hidayete eriyor.

Hidayete eriyor, diyorum. Bu hidayet, ya hem şekil ve hem ruh veya sadece ruh bakımından olur. Yalnız şeklen ve ismen müslüman, eğer onun ruhunu kendine sindirmemişse, hakiki Müslümanlığa çok uzaktır. İnsan, belki kendisini aldatır, fakat Allah ve Resulünü aldatmak kabil midir?

Mevlânâ'da hakiki Müslümanlık, belâgatın en yüksek derecesi ile ifade edilmiştir. Ve bu Müslümanlık şeklin değil, mananın Müslümanlığıdır.

Basar basireti açık olanlar, sadece yaratılışın başlı başına bir mucize olduğunu ayan beyan görürler. O cepheden kör olanlar, bu nizam içindeki insicamı ile ikinci bir mûcize olan yaratılışı içinde o nizamı alt-üst eden mûcizeler arayacak derecede idraksizdirler. İşte hilkat bir Mevlânâ yaratmıştır ki nizamı kâinata halel gelmeden zuhur eden bu mûcize karşısında, o körler ve idraksizler dahî imana gelmelidirler. Arzın ve dağların yüklenemediği büyük irfan emanetini, parmağının ucunda oynatan bahtiyarlardan biri de işte bu Mevlânâ'dır. Onun azameti ve kudretini ve kudretinin azametini, irfanın mahiyetini, onun nasıl bir mücadele ve tefekkür ile elde edilebileceğini bir parça sezenler anlar.

Mesnevî'ye "mağz-ı Kur'ân" yani "Kur'ân'ın içi ve özü" derler. Eğer böyle bir teşbihe cevaz verilirse, Kur'ân bir gül bahçesi, *Mesnevî* ise gülyağıdır. Gülyağında gülün şekli, zarafeti, hârikulâde tenâsüp ve ahengi yoktur. Fakat onun ruhu vardır. Birincisi Tanrı, ikincisi kul işidir. Gül, şekil ile ruhtur. Gülyağı, yalnız bir ruhtur. Birkaç damla gülyağında bir gülistan mucizesini görebilecek gözler, onun üzerine eğilebilirler.

Demek ki bu görüşe doğru bir hareket başlamıştır. Kör ve idraksiz madde medeniyeti, bütün tahribâtını yaptıktan sonra, artık asil insan ruhlarında iflasa doğru gidiyor. Hayvanî şehvet ve ihtirasları hiçbir hudut tanımadan alabildiğine koşturan ve medeniyet kisvesine bürünen vahşet, beşeriyeti uçurumun kenarına getirmiştir. İnsandaki hayvanî şehvet ve ihtiras, insan denen hârikulâde sanat eserinin bir piyestelidir. Bu hayvanî kudret, insan denen şerefli mahluğu mukadder menziline iletcek binek atıdır. Bu canavar ve hudutsuz kudret, gemi azıya aldı mı, binicisinin akıbeti hüsrân ve ölümdür. Bu dizginlere hâkim olan süvari, bu hakimiyetini ancak bileğindeki mâna kudretine borçludur.

Demek ki Türk gençliği, mensup bulunduğu camianın bu hakiki insanî idrak içinde yaşamasını istiyor. Bu idrak, cemiyeti huzura kavuşturan bir ahlâk nizamıdır. Ve bunun tek meyvesi, ileri medeniyettir. Din, her şeyden evvel bir ahlâk nizamıdır. Bütün uzviyetinin saadetine mâtuf olan bu ahlâk hissini uzvî ve fânî zevklerin çok üstünde olduğunu düşünen ve bu hissini neticesinde kendini saran kayıtların engin saadetini duyan insan, hakikaten hür insandır.

Dinin metafiziği tasavvuftur. Hakiki tasavvuf, bir taraftan idrakin bütün ihtiyaçlarını karşılar, diğer taraftan cemiyet hayatına ideal bir nizam verir. *Mesnevî*, bu yolun en üstün eseridir.

Türbesine “aşıklar kalesi” adı verilen Mevlânâ, “peygamber değildir, fakat kitabı vardır.”

İşte aziz Konyalı gençler, böyle bir insanın, böyle değerinde bir eserini kardeşlerine sunuyorlar. Bu eser, bugünün gençliğinin anlayabileceği sade ve metin bir Türkçe ile yazılmıştır. Tercüme ve şerh eden Tâhirü'l-Mevlevî (Tahir Olgun), kalemine üstadâne tasarruf eden çok değerli bir edebiyat hocası idi. Ömrünü mensup olduğu tarikatın pîrine bağlamış, ruhen *Mesnevî*'ye çok nüfuz etmiş, salâhiyetli bir zatın, bir ömür mahsulü olan büyük eserini ihyâ eden gençlerin başardıkları bu hizmet, bütün bir yurda, bütün bir Türklük âlemine şâmil, mübarek bir hizmettir.

Konya'nın aydın gençliğini bütün kalbimle tebrik eder ve bir Türk sıfatı ile kendilerine sonsuz şükranlarımı arz etmeyi zevkli bir vazife bilirim.

Aziz Tahir Olgun, Türk gençliğine hediye ettiği parlak istikbalin nurları içinde ebediyen yaşasın.

Prof. Dr. Ali Nihad TARLAN

Tâhirü'l-Mevlevî, Hayatı ve Eserleri

Devrimizin büyük şairi, aziz üstadımız merhum Tâhirü'l-Mevlevî, 20 Haziran 1951'de hayata gözlerini yummuştur.

Tâhirü'l-Mevlevî, 1294 Ramazan'ının beşinci ve 1877 Eylül'ünün on üçüncü Perşembe günü, İstanbul'da doğmuştur. Pederi, el-Hac Mustafa Saffet Bey de İstanbulludur. Validesi, Emine Emsal hanımdır.

Taşkasap'ta, Molla Gürânî mahallesinde kâin Hekimbaşı Ömer Efendi Mekteb-i İbtidai'sinde, bilâhare Gülhane Askerî Rüştiyesi'nde ve daha sonra Menşe-i Küttâb-ı Askeriye'de okumuş, Bâb-ı Seraskerî Piyade Dairesi'ne Haziran 1308'de tayin edilmiştir. Vazifesine devamla beraber, Fatih Camii baş imamı Filibeli Mehmed Rasim Efendi ile *Mesnevî*han Mehmed Esad Dede'nin derslerine devam etmiş ve Esad Dede'den *Mesnevî* icazetnamesi almıştır. Büyük validesinin pederi Hattat Tâhir Efendi'nin Mevlevî olması ve mumaileyhanın Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Osman Selâhaddin Efendi'nin süt hemşiresi bulunması, bilhassa Hazreti Mevlânâ'ya ve Mevlevîliğe karşı bir câzibe duyması dolayısıyla, Şeyh Selâhaddin'in mahdumu Şeyh Mehmed Celâleddin Efendi'den sikke giymiş ve Mevlevîliğe intisap etmiştir. 1310/1312'de (henüz on sekiz yaşında iken), hocası Esad Dede'nin delâlet ve refakatiyle İskenderiye, Kahire, Süveyş, Yenbu tarihiyle Medîne-i Münevvere, Ravzâ-i Mutahhara ve Hücre-i Muattara ziyaretiyle müşerref olmuş; yine Yenbu, Cidde yoluyla Mekke-i Mükerrreme'ye giderek, Ramazân-ı Şerif'i orada çıkarmış, hacdan sonra, Süveyş - İskenderiye tarihiyle dönmüştü.

Evvelce kendi kendine sema' ederken, Hicaz'dan avdetini müteakip Yenikapı Mevlevîhanesi semazenbaşısı Karamanlı Halil Dede'den sema' meşk etmiş ve semâzenler arasında şöhret kazanmıştı. Fakat Mevlevî muhibliğini kâfi görmeyerek, çile çıkarmak ve hizmet etmek isteyen merhum, vazifesinden istifa edip Şa'ban 1313'te Yenikapı Mevlevîhanesi'nde çilekeşliğe başlamış ve hicri 1316'da mukannen hizmeti hitama ermişti. Bu münasebetle şu tarihi söylemişti:

*Matbahunda çille-keş bir cân iken
Kıldı sâhib-hücre Mevlânâ beni! (1316)*

Bununla beraber:

*Ederken Mevlevînin çillesin itmâm bin bir gün
Bizim bak çille-i aşk içre bir mîâdımız yoktur*

diyerek huzûr-ı Mevlânâ'ya yüz sürmek arzusunu gösteriyordu. Nihayet şeyhinden aldığı müsaade üzerine yola çıktı. Evvela Eskişehir'e, sonra Karahisar'a ve Konya'ya gitti. Uşak, Manisa, İzmir tarihiyle avdet etti. Bu ziyaretten sonra Tâhirü'l-Mevlevî, Yenikapı Mevlevîhanesi'ndeki hücreğine çekildi ise de kendi tabiriyle "Orada oturup vakıf lokmasına göz dikmektense, ekmeğini kazancından yemek" istedi. Bir kütüphane açmak ve şurada burada zamanın tahrip ve imhasına maruz kalmış Mevlevî âsârını bastırmak istedi.

Evvelce tedarik ettiği ve bilâhare Hicaz'dan getirdiği kitaplar, bir sahaf dükkânına sermaye olabilecek kadar bulunduğu için, evvela Beyazıt'ta, tramvay cadde-sinde bir dükkân tuttu ve kitaplarını oraya nakletti. Fakat Beyazıt'ta satış olmaması yüzünden, kitaplarını Bâbîâli Caddesi'ndeki şimdiki Medresetü'l-Hattâtîn'in karşısındaki dükkânlardan birine götürdü. Yine o tarihlerde, haftalık bir gazete çıkarmak hevesine kapıldı. O zamanlar gazete ve mecmua imtiyazı almak pek müşkül, hatta gayrimümkün olduğundan, Kitapçı Karabet'in Resimli Gazetesi'ni kiraladı ve ilk nüshasını çıkardı.

Mecmuanın kabına, evvelce neşretmiş olduğu ve Mevlevî muhiblerinden Vâsîf Efendi tarafından toplanıp, Hazreti Mevlânâ hakkında sitayişkârane birçok manzumeyi hâvi Mecmûa-i Medâiyih-i Mevlânâ'nın ilanıyla beraber, bir Mevlevî sikkesi resmini bastırmıştı. Fakat bu ilan, o devirdeki jurnalciler için bu meyanda Malûmat Gazetesi sahibi Baba Tahir ile Nazif Sürûrî isminde biri tarafından fırsat addedilerek, Resimli Gazete'nin kapatılmasına dair irade alınmış; sebep olarak, Veliâht Mehmed Reşad Efendi (V. Mehmed) Mevlevî muhibbi olması dolayısıyla, Veliâht nâmuna propaganda yapıldığı ileri sürülmüştü. Ayrıca Bâbîâli'nin muhafızı polis komiseri, meşhur Mektepli Ahmed Efendi, kütüphanenin tarassuduna memur edilmişti. Zaptiye Nazırı Şefik Paşa tarafından celp ve sorguya çekilen Tâhirü'l-Mevlevî, töhmeti mucip bir hareketi görülmediğinden, serbest bırakılmıştı! Mâruz kaldığı bu tazyikler karşısında kitapçılıktan çekildi ve memuriyet hayatına atılmaya mecbur kaldı.

1319/1903'te Orman-Maden ve Ziraat Nezareti muhasebesinde açılan bir imtihanında muvaffak oldu ve üç yüz yetmiş kuruş maaşla Defter-i Kebîr kalemine kâtip tayin edildi. Derece derece terakki ederek, 1334/1918'de Maden Müdüriyyet-i Umûmiyyesi ruhsatnameli maden başkâtibi, Tevhid-i Mübâyaat Komisyonu Tahrîrat Mümeyyiz-i Evveli oldu. Bu komisyonun lağvedilmesine kadar orada kaldı. Bilahare Ticaret ve Ziraat Nezareti İktisat Heyeti Başkıtabeti'ne 1336/1920'de tayin olundu. Uhdesine Kalem-i Mahsus Başkâtipliği de ilâve edilmiş ise de, Kuvâ-yı Milliye taraftarı olmasından dolayı azledildi. 1337/1921'de Âli Satış Komisyonu başkâtibi, bilahare eski kalemi olan Maden Müdüriyyet-i Umûmiyyesi'nin fermanlı Maden Mümeyyizliği'ne naklolundu.

1319/1903'te muallimliğe intisap etti. Evvela Burhân-ı Terakkî ve sonra Rehnümâ-yı Füyûzât mekteplerinde Farisî okuttu; ikincisinde İslâm Tarihi tedrisine başladı. Tarih tedrisine başlaması, o dersi okutan mektep müdürünün Amr İbnî'l-Âs ismini "âmirû" diye okuması ve okutması üzerine olmuştu.

1325/1909'da Darüşşafaka'da edebiyat ve usûl-i tahrîr derslerine muallim tayin edildi. 15 Ağustos 1929'da Maltepe Askeri Lisesi edebiyat muallimliğine ve bu vazifede gösterdiği liyakat dolayısıyla bir sene sonra, Ağustos 1931'de terfien Kuleli Askeri Lisesi'ne naklolundu ve yaş haddine tabi tutuluncaya kadar orada vazife gördü. Son memuriyeti, Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphaneler Müdürlüğü Tasnif-i Kütüb Komisyonu âzalığı idi.

*
**

İlmî hayatına gelince; merhum, bizdeki erbâb-ı kalemin ekserisi gibi hudâyînâbit olarak yetişmiş ve mâlûmatını zatî mesaisiyle elde etmiştir. Arabî ve Farisî'yi iyi bilirdi, bilhassa Farisînin bütün inceliklerine vâkıftı. Fransızca'yı da kendi kendine öğrenmiş, birçoğumuzun yapamayacağı kuvvetle tercüme yapmıştır. Fransız edibi Télémaque'ın Fénelon ismindeki meşhur eserinin *Mahfil Mecmuası*'nda neşrolunan kısımları, bunu pek güzel ispat etmektedir. Önceleri mütekelliffâne yazardı; fakat sonraları herkesin anlayabilmesi için, çok sade yazmayı iltizam etmiştir. Makalelerini, şimdiki tâbir ile akıcı bir üslup ile yazardı.

Bunlar, bugün dahî merakla, zevkle okunmaktadır. Yaptığı tercüme çok güzeldir. Kendisinin dediği gibi "*Tercüme edilmiş bir eserde, tercüme kokusu bulunmamalıdır.*" Gerek nazmının, gerek nesrinin mümeyyiz vasfı, samimiliktir. O, kanaati hilafına ne bir söz söylemiş, ne de bir satır yazmıştır. İnandığına sonuna kadar sâdık kalmıştır. Resûl-i Ekrem Efendimize, pek nadir kimseye nasip olan, sarsılmaz bir iman ve sonsuz bir aşk ile bağlı idi.

O, hassas bir şair idi. Duymadan tek bir mısra söylememiştir. Gayrimatbu divanının mukaddimesinden, şu güzel parçayı okuyalım:

"*Şuara için, fart-ı hassâsiyet mahsulü denir. Tahassüsteki ifratın hastalık olduğu, o nevi mütehassısın hasta bulunduğu söylenir. Şu kavle göre, en hisli şairler, en ziyade mariz insanlardır. Maalesef ben de o zavallılardan biriyim. Çünkü hassasiyet denilen devâ nâ-pezir bir illetin, şifâ nâ-ümid mübtelâsıyım. Bu hasta, dâhilî ve hâricî birtakım âlâm ve esbabın tazyikiyle inler, hatta nâle-zenliği bazen de yıllarca sürer. İşitenleri acındırmakla beraber, usanç verdiği de olur. Hasta, verdiği melâli, pekâlâ takdir eylediği hâlde, iniltilerini kesemez. Zira o, teellümât ile ıztrâbâtının hafiflediğini tevehhüm eder. Belki aks-i feryâdını duymakla teselli bulur. Benim de, Dîvân namuna tertip eylediğim şu mecmua, bu türlü tavsiyeleri muhtevîdir ki her biri enfüs ve âfâkı muhtelif teessürâtın kalbî ve ruhî şivenleridir. İçlerinde gülümsemeyi andıranlar varsa, o gibileri bazı mesâib karşısında gayri ihtiyârî salverilmiş zehrin handeleridir... Medid ve mükerrer akislerini yalnız kalbimin duyacağı o iniltiler, ben öldükten sonra da felek kubbesini çnlatsınlar. İhtimal ki birinin bir tahmini, insaflı bir sâmiin merhameti hissini galeyana getirir de, sahibi hakkında «Allah rahmet eyesin» duasında bulunur. Bir tarafa gitmiş olanların, burada kalanlardan beledikleri de ancak budur.*"

Tâhirü'l-Mevlevî, divan edebiyatının en son mümessillerinden biri idi. Bugün artık hemen hemen müntesibi kalmamış olan, bu sahada geniş bilgisinin muhas-salasını *Edebiyat Kâmûsu* isimindeki çok kıymetli bir eserinde toplamıştır ki “*Bunun basılması, memleket ilim ve irfanı nâmuna ne kadar şâyân-ı arzûdur.*” demiştir.

Merhum çok ince ruhlu bir şair olmakla beraber, eşsiz bir muallimdi. Takrirleri esnasında güzel fıkralar, ince nüktelerle talebesine ders dinletir, en ağır bahisleri bile hemen orada öğretirdi. Süleymaniye ve son zamanlarda Laleli Camii'ndeki *Mesnevî* derslerine devam edenler, ne kadar açık bir lisan, ne kadar güzel bir ifade ile tasavvufun en derin bahislerini izah ettiğini görmüşlerdir. Meclisinde bulunanlar İslâm tarihine, tasavvufa ve edebiyat tarihine dair bilmedikleri birçok şeyi öğrenir, vaktin nasıl geçtiğini anlayamazlardı. Sohbetine doyum olmazdı.

Eserleri:

1. <i>Mir'ât-ı Hazreti Mevlânâ</i>	23. Germiyanlı Şeyhî ve Harnâme'si
2. <i>Dîvânçe-i Tâhir</i>	24. Müslümanlıkta İbadet Tarihi
3. Nazm ve Eşkâl-i Nazm	25. İslâm Askerine
4. <i>Edebiyat Lügati</i>	26. Edebiyat Tarihimize Dâir
Manzum Bir Muhtıra
5. Teşebbüs-i Şahsî	27. Mesnevî'nin Eski ve Yeni
Muterizleri
6. Şeyh Celâleddîn Efendi Merhûm	28. Mesnevî'nin Yeni Mu'tarızına
İkinci Cevap
7. Cengiz ve Hülagu Mezâlîmi	29. Târîh-i İslâm Sahâifinden
8. Şeyh Şâmil'in Gazavâtı	30. İnsanlığın Büyük Önderi Resûl-i
A'zam Hazreti Muhammed'in
(s.a.) Hal Tercemesi
9. Medâris-i İslâmiye Talebesine
Mahsus Târîh Hulâsaları	31. Müslümanlığın Medeniyete
Hizmetleri
10. Şeyh Sa'dî'nin Bir Sergüzeşti	32. Matbuat Alemindeki Hayatım ve
İstiklâl Mahkemeleri
11. Âmûzgâr-ı Fârisî	33. Nisâbü'l-Mevlevî Tercümesi
12. Destâvîz-i Fârisî-hânân	34. Mir'âtü'l-akâid
13. Afgan Emîri Abdurrahman Han	35. Çilehâne Mektupları
14. Hind'in Moğol Hükümdarları ve
Nâdir Şah	36. Divan Edebiyatının Bazı
Beyitlerinin İzahına Dair Edebi
Mektuplar
15. Hind İhtilâli	37. Feridun Nafiz Uzluk'a
Gönderilen Mevlevî Mektupları
16. Şukûfe-i Bahâristân	
17. Hazreti Peygamber ve Zamânı	
18. Hazreti Peygamber'in Hayatı	
19. Hind Masalları	
20. Fuzûlî'ye Dâir	
21. Şâir Nev'î ve Sûriyye Kasidesi	
22. Bâkî'ye Dâir	

38. <i>Dîvânçe-i Fârisî Tâhir</i>	53. <i>Manzum Bir Muhtıranın Zeyli</i>
39. Tâhirü'l-Mevlevî'nin Türkçe ve
Farsça Divanları	54. <i>Nedim'in Köşk Kasidesi ve Şerhi</i>
40. Şâir Anıtları	55. <i>Sünbülzâde Vehbî'nin Tannâne
Kasidesi ve Şerhi</i>
41. Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den
Metin Şerhi Örnekleri	56. <i>İbn Kemâl'in Yavuz Hakkındaki
Mersiyesi</i>
42. İstanbul Kitaphıkları Türkçe
Yazma Divanlar Kataloğu: XII-
XVI. Asır	57. <i>Bursalı Gazali</i>
43. Tâhirü'l-Mevlevî'nin şu dergi ve
gazetelerde de çok sayıda yazı ve
şiiri yayınlanmıştır. <i>Mahfil</i> (yıl:
1338-1345/1919-1926, sayı: 1-68);
<i>Beyânülhak</i> (yıl: 1326-1330/1908-
1912, sayı: 1-181), <i>Sırât-ı
Müstakîm</i> (yıl: 1324-1327/1908-
1912, sayı: 1-182), <i>Sebilürreşâd</i>
(yıl: 1327-1341/1912-1925, sayı:
183-641), ve <i>İslâm Yolu</i> (yıl: 1951,
sayı: 1-5) dergilerinde yer alan
yazıları.	58. <i>İki Mektup ve Sürûri ile Gubârî</i>
44. <i>Tercüme-i Hüseyinî</i>	59. <i>Kudemâ-yı Mevlevîye</i>
45. <i>Siyer-i Peygamberî (Bedir
Gazâsı'na kadar yazılmıştır.)</i>	60. <i>Veliyüddin Oğlu Ahmet Paşa
Divanı'nın Nesre Çevrilişi</i>
46. <i>Târîh-i Enbiyâ</i>	61. <i>Şâir Refî'-i Kâlâyî</i>
47. <i>Şâir Giritli Ali İffet Merhum</i>	62. <i>Nedim'in Köşk Kasidesi ve Namık
Kemal ile Ziya Paşa'nın Naziresi</i>
48. <i>Kamerî Aylara Dâir Mâlûmat</i>	63. <i>Şems-i Tebrîzî Hazretlerinin
Makâlâtından Menâkıbu'l-
ârifin'de Münderic On Fasılın
Tercümesi.</i>
49. <i>Büyüklerimizden Bâzı Zevât</i>	64. <i>Kâilî Bilinen Fıkralar</i>
50. <i>Tercümelerim</i>	65. <i>Mantıkî ve Bir Hezeliyyesi</i>
51. <i>Hitabet Dersleri</i>	66. <i>Aşık Paşa Tezkiresi ve Şâir Zâtî</i>
52. <i>Kur'ân ve Mağz-ı Kur'ân</i>	67. <i>Edebiyat Kâideleri</i>
	68. <i>Edebiyat Sözlüğündeki Uydurma
Tabirler</i>
	69. <i>Hallâc-ı Mansûr'a Dâir</i>
	70. <i>Osmanlı Devletinde İdam Edilen
İki Şeyhulislâm</i>
	71. <i>Risâle-i Fütüvvetiyye Tercümesi</i>
	72. <i>Sa'dî-yi Şîrâzî'ye Dâir</i>

Merhum, yetmiş beş senelik hayatının elli yılını tetkik ve tetebbuatta bulunmak, bildiklerini usanmadan, bıkmadan ve hiçbir maddî menfaat gözetmeden öğretmek ile geçirerek, memleket ilim ve irfanına çok büyük hizmetlerde bulunmuştur. Bizde bazı kıymetli bilginler, didaktik yani talimî eserler neşretmek istemedikleri ve bilgilerini kısılandıkları için, bazı sahalarda geri kalmamıza sebep olmuşlardır. Hâlbuki yukarıda saydığımız eserlerinde görüleceği vechile Tâhirü'l-Mevlevî, hiçbir vakit bildiklerini öğretmekten çekinmemiş; bunu millî ve dinî bir vazife telakki etmiştir.

“Öğretmek, ilmin zekâtıdır.” derdi. Her biri büyük emek ve uzun bir sabır ile meydana gelen eserleri meyanında, bilhassa ikisi üzerinde durmak istiyoruz.

Kütüphaneler Müdürlüğü'ne bağlı Tasnif-i Kütüb Komisyonu'na âza tayin edildiğinden itibaren, İstanbul kütüphanelerinde bulunan Türkçe yazma divanları tetkike başlayan merhum, 20. asra kadar divan sahibi şairlerin yazma divanları kataloğunu, vefatından kısa bir zaman evvel ikmale muvaffak olmuş ve bu kataloğun 12-16. asra ait birinci cildi, 1947'de Milli Eğitim Bakanlığı'nca neşredilmiştir. İkinci cildin de matbaaya verildiğini ve yakında yayınlanacağını memnuniyetle öğrenmiştik. Edebiyat tarihimizde araştırmalar yapacaklar için çok büyük değer ve ehemmiyeti haiz olacak bu eser, üstadın ilim ve fazlını ispata kâfidir. Fakat bizce en olgun ve mühim eseri, Mesnevî Dersleri namı altında Mesnevî'ye yazdığı şerhtir. Tefsir, hadis, İslâm tarihi, tasavvuf sahalarında bütün müktesebatının muhassalası olan bu şerhin, Mesnevî-i Ma'nevî'yi bugünkü nesle izah edecek bir bilgi hazinesidir. Merhumun hocası Mehmed Esad Efendi, yarım asra yakın Fatih Camii'nde *Mesnevî* okutmuş, onun vefatından sonra Karahisarlı Ahmed Efendi oraya mesnevîhan olmuştu. Onun vefatından sonra bu ders Tâhirü'l-Mevlevî'ye verilmiş, haftada bir gün 20 Ağustos 1339/1923'ten 7 Aralık 1341/1925 tarihine kadar *Mesnevî* takrir etmiştir. Derste söyleyeceklerini hatırlamak için hazırladığı notlarını tevsi ederek *Mesnevî*'nin birinci cildinin dörtte üçünü tercüme ve şerh etmiş, bilahare ahıbb ve talebesinin ricası üzerine birinci cildini tamamlamıştır. Süleymaniye Camii'nde, Kubab Çavuş namındaki bir zatın vakfetmiş olduğu mesnevîhanlık cihetinin 1948 yılında üstada tevcih edilmesi üzerine 29 Mayıs 1948'den itibaren bu camide, müteakiben Ragıb Paşa Kütüphanesi'nde Tasnif-i Kütüb Komisyonu'ndaki vazifesine yakın olması dolasıyla Cumartesi günleri Laleli Camii'nde *Mesnevî* takririne başlamış ve muntazaman derslerine devam ederek, bir taraftan Türkçe yazma divan kataloğunu hazırlamak, diğer taraftan *Mesnevî*'nin tercüme ve şerhini tamamlamak için, yaşı yetmiş müteceviz olduğu ve mide ülserinden mustarip bulunduğu hâlde geceli-gündüzlü çalışmıştır.

Malumdur ki Hazreti Mevlânâ'nın mübarek ve ölmez eseri, İsmail Ankaravî merhum tarafından şerh edilmiş ise de üstadımızın dediği gibi, bu şerh bugün anlaşılacak bir hâle gelmiş olan bir üslup ile yazılmıştır. Son senelerde neşrolunan tercümelemler ise okuyucuları tatmin edici mâhiyette değildir. İşte bu vaziyeti gözönünde bulunduran merhum, Mesnevî Dersleri'ni yazmak istemiştir.

Mesnevî'yi okuyup anlamak, ancak Mesnevî Dersleri'nin mütalaası ile mümkün olacaktır.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin vefatı, memleket için çok büyük bir kayıptır. Bıraktığı boşluğun kolay kolay doldurulacağını tahmin etmiyoruz. Belki gün geçtikçe değerinin büyüklüğü anlaşılacaktır.

Tâhir Hoca yalnız ilmen değil, ahlâken de yüksekti. Merhum, daima fakirlerin, kimsesizlerin yardımına koşmuş ve hiçbir zaman maddiyat için çalışmamıştır. Çünkü ehl-i dünyâ değildi; hakikî bir Müslüman, asil ruhlı, uluvv-i cenâb sahibi ve tam mânasıyla kâmil bir insandı. Rahmetullahi aleyhi rahmeten vâsia.

Mukaddime

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ

رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَ يَسِّرْ لِي أَمْرِي وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي

Tü me-gû mâ-râ bedân şeh bâr nîst

تو مگو ما را بدان شه بار نیست

Bâ kerîmân kârâ duşvâr nîst

با کریمان کارها دشوار نیست

Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'inde Nahl Sûresi'nde, Habîb-i Necîb'ine hitaben şöyle buyurmuştur: “(İnsanları) Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütlerle davet et.”¹ Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi vesellem Efendimiz de Allah'ın bu emrini kemal ile ve tamamıyla ifa eylemiştir.

Müşrikleri böyle hikmet ve mevize ile imana davet eylediği gibi, mü'minlere de aynı surette nasihatlerde bulunurdu. Hatta haftada bir gün kadınlara mahsus olmak üzere, bir vaaz tertip etmişti. Bu emr-i ilâhî, Hazreti Peygamber'e farz-ı ayn idi. Ümmet-i Muhammed'in âlimleri ve ârifleri de lisanla olsun, kalemlerle olsun, halkı bu şekilde uyarmaktan geri durmadılar. Çünkü Âl-i İmrân Sûresi'ndeki: “Ey Müslümanlar! Sizden bir cemaat olsun ki halkı hayra davet etsinler; hayırla ve iyilikle emredip kötülükten ve günahattan nehyeylesinler”² âyet-i kerîmesiyle, va'z u nasîhat ve hayırlı işlere davet, kendilerine farz-ı kifâye olmuştur.

¹ Nahl Sûresi 16/125.

² Âl-i İmrân Sûresi 3/104.

Din âlimlerinin birer vazife olarak bizzat yerine getirdikleri bu emri, padişahlar, vezirler ve emirler şöyle dursun, halk tabakasından birçokları da benimsemiş ve vasıtalı olarak bunu yerine getirmek için camilere, mescitlere va'ziyyeler tertip etmişler, Allah rızası için vakıflar tahsis etmişlerdir.

Din büyüklerinden, hem de şeriat ve tarikatın en büyüklerinden olan Hazreti Mevlânâ da bu ilâhî emri yerine getirmek için Konya camilerinde vaazlar yaptığı gibi, şeriat hükümlerini ve tarikat âdâbını halka öğretmek için *Mesnevî*'yi nazmetmiştir. Bu mübarek kitap, İslâm âleminin her tarafında büyük bir hürmet kazanmış ve müslüman mâbetlerinde, yakın zamanlara kadar takrir olunagelmiş; Türkçe, Arapça, Acemce şerhleri yazılmış ve birçok yabancı dillere tercüme edilmiştir.

Hocam Mehmed Esad Dede yarım asra yakın Fatih Camii'nde *Mesnevî* okutmuş, onun irtihalinden sonra, Karahisarlı Ahmed Efendi merhum, oraya mesnevîhan olmuştu. Onun vefatında bu işi, abd-i âcize teklif ettiler. Aczimi söyledimse de dinlemediler. Âdeta zorla götürüp hocamın yerine oturtular. Haftada bir gün ders yapmak üzere, 20 Ağustos 1339'dan 7 Kânûnevvel 1341 tarihine kadar Fatih Camii'nde, ikinci namazından sonra *Mesnevî* takrir ettim. Sonra bu işten çekildim.

Daha sonra, Süleymaniye Camii'nde Kubad Çavuş namında bir zatın vakfetmiş olduğu mesnevîhanlık ciheti lâyük olmadığım hâlde, âcizane bendenize teklif ve tevcih olundu.

Başkalarının yüzüme vurmasından evvel, kendimin itiraf eylediğim acz ve noksanımı size karşı da ikrar ederim: Hususiyle *Mesnevî* gibi pek derin bir kitabı anlayıp anlatabilmekte!

Pek iyi takdir edersiniz ki söz, dinleyenin anlayışına göre söylenir. Muhatap ne kadar anlayışlı olursa; konuşan da o nispette yüksek söz söyler. *Mesnevî* öyle bir kitaptır ki söyleyen Mevlânâ, dinleyen ve yazan ise halifesi bulunan Hüsameddin Çelebi'dir. İki ârif arasında geçen o yüksek konuşmanın incelikleri, benim gafil idrâkime tenezzül etmez de anlatamazsam, tabii görmeli ve beni mazur tutmalısınız.

Şurası da var ki Hazreti Mevlânâ, *Mesnevî*'de bir bahis açmış ve "*Cenâb-ı Hak, dinleyenlerin himmetleri kadar, vaizlerin lisanına hikmet telkin eder.*"³ Dinleyenler ne kadar dikkatli dinlerlerse, vaizler de o kadar hikmetli söylerler, kelâmını şerheylemiştir.

Hazreti Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Hazreti Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî kuddise sırruhû, hicri takvimin 604 Rebiülevvel'inde, Horasan'ın Belh şehrinde doğmuş, 68 yaşında ve 672 Cemâziyelahir'inde Konya'da irtihal etmiştir. Kendisine Rumî denilmesi, o vakit Diyâr-ı Rum tabir edilen, Anadolu'da yerleşmiş olmasındandır.

Babası Sultânü'l-ulemâ Muhammed Bahaeddin Veled, onun babası Hüseyin-i Hatîbî, onun babası Ahmedü'l-Hatîbî, onun babası Mahmud, onun babası Mevlüd, onun babası Sabit, onun babası Müseyyeb, onun babası Mutahhar, onun babası Abdurrahman, onun babası da Hazreti Ebubekir radiyallahu anh'tır. Şu hesapça Hazreti Mevlânâ, Hazreti Ebu Bekir'in onbirinci torunudur.

Siddîk-ı Ekber neslinden gelen Mevlânâ'nın, anne cihetinden de seyyidliği vardır. Çünkü ecdadından Ahmedü'l-Hatîbî; Şemsü'l-eimme Abdullah-i Serahsî'nin kerimesi Firdevs Hatun'u almış; cedd-i Mevlânâ Hüseyinü'l-Hatîbî, ondan doğmuştur. Şemsü'l-eimme ise sülâle-i Nebeviyye'den idi. Keza ecdadından Mutahhar, meşhur İbrahim Edhem'in; cedd-i Mevlânâ Hüseyin-i Hatîbî de Harzemşahu Alâeddin'in kızını almış oldukları için, o neseb-i kerîme surî bir asalet de karışmıştır.

Hazreti Mevlânâ beş yaşında iken, babasıyla birlikte Belh'ten çıkmış, hacca gittikten ve biraz seyahat ettikten sonra, bir müddet Erzincan'da oturmuş, daha sonra Lârende'ye yani bugün Karaman denilen şehre gelmiş, nihayet Konya hükümdarı Alâeddin-i Selçukî'nin Sultânü'l-ulemâ'yı daveti üzerine Konya'ya yerleşmişti. Konya, Halep ve Şam'da Şeyhülekber Muhyiddîn-i Arabî hazretleriyle görüştü. Pederinden sonra, pederinin halifesi Seyyid Burhaneddin-i Muhakkık-ı Tirmizî'den sülûk gördü ve Hazreti Seyyid'den hilâfet aldı. Konya'da ders okutur, halka-i tedrisinde yüzlerce talebe bulunur, asrındaki âlimlerin en üstünü tanınır ve Mevlânâ'yı Rûmî diye anırdı.

Daha sonra Şems-i Tebrîzî hazretleri ile görüştü. Şems namına birçok gazeller ve manzumeler söyleyerek o ümmî ârifin namını ebedileştirdi.

Öyle rahşende ki ol şem'a-i nûr
Şems-i Tebrîz ona pervâne olur

Çeşitli eserlerinin en meşhuru *Kitâb-ı Mesnevî*'dir. Yirmibeş binden fazla beyti ihtiva eden bu eser-i celîl, Hüsameddin Çelebi'nin talebiyle meydana geldiği için, bir ismi de Hüsâmî-nâme'dir. Nitekim altıncı cildin başında şöyle buyurmuştur:

"*Senin gibi bir allâmenin cazibesıyla dünyada bir Hüsâmî-nâme dolaşmaya başladı.*"⁴

Hüsameddin Çelebi, Hazreti Pîr'in halifesidir. Mevlânâ'nın irtihalinden sonra, onun makâm-ı irşâdına oturmuştur. *Mesnevî*'nin tanziminden evvel, Mevlevî müntesipleri Şeyh Attâr'ın *Mantıku't-Tayr*'ı ile Hakîm Senâî'nin *Hadîka*'sını okur-

³ *Ehâdis-i Mesnevî*, s. 198.

⁴ *Mesnevî*, 20415. beyit.

lardı. Çünkü Hazreti Mevlânâ bu iki eseri takdir eder, *Hadika* ile sâhib-i ârifini *Mantuku't-Tayr* ile nâzım-ı kâmiline tercih eylerdi.

Hüsameddin Çelebi, o iki kitap tarzında bir eser tertibini Hazreti Mevlânâ'ya rica etti. O da “*Bana da öyle bir fikir ilham olmuştu.*” diyerek, sarığının arasından çıkardığı bir kâğıdı Çelebi'ye uzattı. Bu kâğıtta, Mesnevî'nin baş tarafındaki on sekiz beyit yazılı idi. Sonra Mevlânâ tarafından söylenmek ve Çelebi tarafından yazılmak üzere tanzim ve tahrir devam edildi. Birinci cilt 660 tarihinde hitam buldu. O sırada Hüsameddin Çelebi cezbe hâlinde bulunduğu için yazmaya devam edemedi. İki sene sonra, yani 662 senesinde ikinci cilde başlandı. Altıncı cildin sonralarına kadar söylenip yazıldı. Fakat o ciltteki “Şehzâdegân” hikâyesi tamam olmadan, Hazreti Mevlânâ sustu. Çünkü ömrünün sona erdiği kendisine mâlum olmuştu. Büyük oğlu Sultan Veled, *Mesnevî*'ye bir hatime yazdı ve hadiseyi anlattı. Altıncı cildin başındaki beytinden⁵ de anlaşılacağı üzere *Mesnevî* kitabı, altı cilt yahut altı defterden ibarettir. Sonra yedinci cilt diye bir kitap meydana çıkmış, Şârih-i *Mesnevî* Şeyh İsmail Ankaravî tarafından da şerhedilmiştir.

Ankaravî merhum ya mecburen yahut hüsn-i te'vîl gayretiyle şerh ettiği bu uydurma *Mesnevî*'yi, 1035 tarihinde sahaflardan aldığını ve 814 tarihinde istinsah edildiğini söyler. Fakat eserin nâzımı malum değildir. İfadesine nazaran, tasavvuf düşmanı bir mutaassıp olduğu anlaşılır. O kadar ki Muhyiddîn-i Arabî gibi ekâbir-i ümmetin en büyüklerinden olan bir zat için,

Şeyh-i ekber müst şeyh-i ekfer est شيخ اكبر نيست شيخ اكفر است

“Büyük şeyh değil, en büyük kâfirdir.” demek küstahlığında bulunmuş; zavallı, ne maksatla yazmışsa, eseriyle namını ibka edememiştir. Târik-i dünyâ papazlar hakkında nâzil olan “*Kendileri muhakkak iyi yapıyorlar sanarak, dünya hayatında sa'yeleri boşa gitmiş olanları size haber vereyim mi?*”⁶ âyeti, o nazım hakkında da okunabilir.

*
**

Mesnevî'de Tahkiye Usulü

Okumuş olanların malumudur ki *Mesnevî*'de birtakım hikâyeler vardır. Onların dercedilmesi, masal söylemiş olmak için değil, o kıssalardan hisse alınmak düşüncesiyledir. Çünkü yüksek bahisler ve derin hikmetler, böyle misallerle bir dereceye kadar anlaşılabilir. *Mesnevî*'ye, kurt-tilki masalı diyen beyinsizlerin terbiyesizliği, maksadın ulviyetini kavrayamamış olmalarındandır.

⁵ Mesnevî, 20416. beyit.

⁶ Kehf Sûresi 18/103-104.

Mesnevî'de lafızdan ziyade, mânaya ehemmiyet verilmiş; bir şiir kitabı yazmak değil, okuyanlara hakikati anlatmak gayesi hedef ittihaz edilmiştir. Bundan dolayı avam tabakası, içindeki hikâyeleri dinler ve hoşlanır. Havastan olanlar, ifade eylediği hakikatten hisse ve feyiz alır. Onun için cahiller müstesna olmak üzere her sınıf arasında okunur ve dinlenir. Hazreti Mevlânâ bazen bir hikâye nakline başlar, fakat onu hemen tamamlamaz. Münasebet dolayısıyla başka fıkralara, onlardan yine bilmünasebe bazı hakikat ve bilginlerin nakline geçer, sonra dönüp evvelki kıssayı bitirir. Bazen de iddialı bir hikâye söyler. İki tarafı mübahasede bulundurur ve taraflara fikirlerini o kadar kuvvetli delillerle müdafaa ettirir ki hangi tarafın sözü okunsa ve dinlense, insan o taraf haklı demeye mecbur kalır. Onun için, bir tarafı dinleyip de hüküm vermeye kalkışmamalı, bizzat nâzım-ı âlisinin vereceği hükmü beklemelidir.

Şu da hatırda bulunsun ki *Mesnevî*'de bazı hezl-âmîz fıkralar vardır. Bunlar, yalnız zahiri görenler nazarında nezih görülme bile, basiret sahipleri nezdinde hal ve makama münasip oldukları için, fasih ve beliğ sayılırlar. Hazreti Pîr,

Beyt-i men beyt müst iklim est بيت من بيت نيست اقليم است

Hezl-i men hezl müst ta'lim est هزل من هزل نيست تعليم است

“Benim her beytim, beyit değil, bir mâna iklimidir. Hezlim de hezl değil, tâlim için söylenilmiş sözlerdir.”⁷ beytiyle bundaki hikmeti beyan eder.

Şurası da unutulmamalıdır ki *Mesnevî* ekseriyeti itibarıyla Hüsameddin Çelebi'nin anlayışına göre söylenilmiştir. Nitekim:

“*Şu söylediklerim, senin anlayışına göredir. Doğru ve yüksek bir muhatap bulamadığım için ölüyorum.*”⁸ buyrulmuştur. Acaba Hazreti Mevlânâ, Hüsameddin Çelebi'den daha kavrayışlı bir muhatap bulsaydı, neler söyleyecekti?

Bazen de Hazreti Pîr, kendi makamından söylemiş mazhar olduğu ilhamların beyanına yol vermiştir. Kendini, söylediklerini değil; Hüsameddin Çelebi'ye hitaplarını bile lâyıkiyle anlamak, bizim gibi âciz ve gafil olanların kârı değildir.

“*Hepsi anlaşılmasa bile, hepsi terk edilmez.*” diye Arapça bir söz vardır. Biz de *Mesnevî*'nin mübarek beyitlerini dikkatle okuyup anladığımız kadarından istifade etmeliyiz. Daha fazlasının anlaşılmasını lutf-ı ilâhîden temenni eylemeliyiz. Atâ-yı Rabbânîde cimrilik yoktur. Sıdk u ihlâs

⁷ Mesnevî 18670. beyitten sonra gelen başlıkta.

⁸ Mesnevî 9805. beyit.

ile istenilen şeyleri esirgemez. Ekremü'l-ekremîn olduğu için, kerem ve inayetiyle ihsan eder.

Şunu da belirtmeden geçemeyeceğim ki bazı cahiller ve yarı aydınlar, “Mevlânâ'nın felsefesi” deyip duruyorlar. Bilmiyorlar ki Mevlânâ filozof değil, sûfidir. *Mesnevî*'de felsefeden değil tasavvufun hakikatlerinden bahsedilir. Felsefenin me'hası akıl, tasavvufun menbâi nakildir. Akıllar farklı olduğu için felsefede ikânîlikten Reybîliğe kadar tam bir muhalefet vardır. Tasavvufta ise istidat farkı dolayısıyla teferruatta basit farklar görülse bile, esas meselelerde bütün tasavvuf ehli müttehiddir.

Tâhirü'l-Mevlevî

*

**

Mesnevî'nin Dîbâcesi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Şu Mesnevî kitabıdır.

O (Mesnevî), vusul ve yakîn sırlarının keşf ve izahında, dinin asıllarının asıllarının asıllarından bahseder.

Mesnevî, Allah'ın fikh-ı ekberi, Allah'ın şer'-i ezher ü enveri, Allah'ın burhân-ı ezheridir.

Mesnevî'nin nuru, içinde kandil yanan bir hücre gibidir. Öyle parlaklık verir ki o sabahların aydınlığından daha nurlu ve daha nurlandırıcıdır.¹

Mesnevî'nin kısım kısım bahisleri yahut ayrı ayrı ciltleri, kalbî ve ruhî birtakım cennetlerdir. Cennette nasıl nehirler ve ağaçlar varsa, bunların da ırmakları, dalları ve budakları vardır.

Mesnevî'de bir feyiz çeşmesi vardır ki, tevhid yolunun yolcuları tarafından “*selsebil*” diye adlandırılır.²

Mesnevî, makam ve keramet sahiplerince makamların en hayırlısı ve istirahat edilebilecek yerlerin en güzeldir.³

Ebrardan olanlar, Mesnevî'nin manevî nimetlerinden yerler ve içerler. Ahrardan bulunanlar da onun verdiği neşve ile ferahlanıp oynarlar.

Mesnevî, Mısır'daki Nil nehri gibidir. Sabır ve mücahede erbabına âb-ı hayâttır.

Firavun ve etbâi gibi küfür ve dalâlet ashâbına da ayn-ı hasrettir.⁴

Mesnevî, kalplerdeki marazların şifası,
dünyanın varına-yoğuna ehemmiyet vermekten
ileri gelen hüznlerin cilası,
Kur'ân-ı Kerîm'in de zahîrî ve batınî apaçık mânasıdır.⁵

Mesnevî, rızıkların genişlemesine,
ahlâkın da iyileşmesine sebeptir.

Mesnevî, kerim ve salih olan kâtipler eliyle yazılmıştır,
temiz olanlardan başkasını Mesnevî'ye temas eylemekten menederler.
Mesnevî, Rabbü'l-âleminden ilham olunmuş bir kitaptır.⁶

Kitâb-ı Mesnevî'nin önünden de sonundan da bâtul zuhûr etmez.
Cenâb-ı Hak onu gözetir ve muhafaza eder.
Allah Teâlâ ise hayru'l-hâfızın erhamü'r-râhimindedir.⁷

Şu sayılan şeylerden başka, Mesnevî'nin birtakım lakapları daha vardır ki,
onlar da Allah tarafından ihsan buyrulmuştur.

Biz, şu birkaç lakabı söylemekle sözü kısa kestik.
Az, çoğa; bir damla su, bir göle; iki avuç dâne, büyük bir harmana
delâlet ettiği gibi, saydığımız lakaplar ve hassalar da
diğerlerine işaret olabilir.

Allah Teâlâ'nın zayıf bir kulu ve ilahî rahmetin muhtacı bulunan
Muhammed bin Muhammed bin el-Hüseyn el-Belhî
-ki Mesnevî'nin nazmı hususundaki mesaisini Allah kabul etsin- der ki.

(Hazreti Nâzım buyuruyor ki:) Garâib ve nevâdiri şâmil,
parlak makaleleri, âşikâr delilleri hâvi, zâhidlerin yolu,
âbidlerin sevinç yeri olmak; bir de elfazı az,
mânası çok bulunmak üzere Mesnevî'yi
nazım için uzun uzadıya uğraştım.

Ruhum mesabesinde olan, bugün de yarın da manevî
zahirem bulunan seyyidim, senedim, mutemedim
Hüsameddin Çelebi'nin talebiyle
Mesnevî'yi tanzim eyledim.

Hüsameddin Çelebi; âriflerin muktedası,
hidayet ve yakîn erbâbının rehberi,
kalp ve akıl sahiplerinin emini, âcizlerin imdadına
yetişen bir şeyh-i kâmil ve mürşid-i mükemmildir.
Hüsameddin Çelebi, mahlûkat arasında Allah'ın emaneti,
insanlar içinde Allah'ın güzidesi bir zât-ı âli olduğu gibi,
hürmetlerini Allah'ın Resûl-i Ekrem'e tavsiye eylediği
zevât-ı şerifeden, kadr ü şânını esfiyâ-yı ümmetten
gizlediği mesturîn-i ilahîyyededir.

Çelebi; arş hazinelerinin anahtarı, ferş, yani yer definelerinin emini,
zâhirî ve bâtunî birçok fazilet sahibi, hakkın ve dinin keskin kılıcıdır. İsmi,
Hasen b. Muhammed b. Hasen'dir. İbn Ahî Türk denilmekle tanınmıştır.

Hüsameddin Çelebi; vaktin Bâyezîd-i Bistamî'si,
zamanın Cüneyd-i Bağdadî'sidir. Sıddık oğlu Sıddık oğlu Sıddık'tır.
Allah, kendisinden ve âbâ vü ecdâdından razı olsun."

Hüsameddin Çelebi'nin aslı, Urmiyelidir.
"Emseytu kurdîyyen ve asbahtu arabîyyen"⁸ demekle mükerrem olan
Şeyh Ebülvefâ-i Kürdî neslindedir.
Allah, şeyhin ve haleflerinin ruhlarını takdis etsin.
Ne güzel bir selef ve ne güzel bir halef.

Hüsameddin Çelebi'nin bir nesebi, bir silsilesi var ki
güneş onun üstüne ridasını atmış, yani şuasını aksettirmiş;
keza bir hasebi var ki onun yanında yıldızların nuru sönük kalmıştır.

Hüsameddin Çelebi ile ona mensup olanların dergâhı,
ümerâzâdelerin kible-i ikbâli ve mecd ü azâmet murahhaslarıyla
lutf u ihsân talipleri cemaatinin tavaf edeceği ka'be-i âmâl
olmaktan halî kalmasın.

Keza, Çelebi'nin kapısı, gece-gündüz basiret sahiplerinin,
rabbânîlerin, ruhanîlerin, semavîlerin, arşilerin,
nurîlerin hem sakit hem nazır hem gaib hem hazır
olanların, eski-püskü libaslar içindeki saltanat
sahiplerinin, kabileler eşrafının,

faziletler ashâbının,
delâlet nurlarının sarılacağı ve
tutunacağı bir makam olsun.
Âmin ya Rabbe'l-âlemin.
Şu dua reddolunmayacak bir istirhamdır. Çünkü
mahlûkatın her sınıfına şâmidir.

- 1 Nûr 24/35. âyetine işaretidir.
- 2 İnsân 76/18. âyetinden iktibas edilmiştir.
- 3 Furkân 25/24. âyetinden iktibas edilmiştir.
- 4 A'râf 7/133-136. âyetlerine işaretidir.
- 5 Yûnus 10/57-58. âyetlerine işaretidir.
- 6 Abese 80/11-16; Vâkı'a 56/77-80. âyetlerine işaretidir.
- 7 Fussilet 41/41-42 âyetlerinden iktibas edilmiştir.
- 8 "Kürt olarak yattım, Arap olarak kalktım."

Birinci Defter

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

- 1 Şu ney'in nasıl şikâyet etmekte olduğunu dinle. Onun nevâsı ayrılık hikâyesidir.
- 2 Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan erkek ve kadın müteessir olmakta ve inlemektedir.
- 3 İştıyak derdini şerhede bilmem için ayrılık acılarıyla şerha şerha olmuş bir kalp isterim.
- 4 Aslından, vatanından uzaklaşmış olan kimse, orada geçirmiş olduğu zamanı tekrar arar.¹
- 5 Ben her cemiyette, her mecliste inledim durdum. Bedhâl (kötü huylu) olanlarla da hoşhâl (iyi huylu) olanlarla da düşüp kalktım.
- 6 Herkes kendi anlayışına göre benim yârim oldu. İçimdeki esrârı araştırmadı.
- 7 Benim sırrım, feryadımdan uzak değildir. Lâkin her gözde onu görecektir nûr, her kulakta onu işitecek kudret yoktur.
- 8 Beden ruhtan, ruh bedenden gizli değildir. Lâkin herkesin, ruhu görmesine ruhsat yoktur.
- 9 Şu ney'in sesi ateştir, hava değildir. Her kimde bu ateş yoksa, o kimse yok olsun.
- 10 Neydeki ateş ile meydeki kabarış, hep aşk eseridir.

- Ney, yârinden ayrılmış olanın arkadaşıdır. Onun makam perdeleri, bizim nûrânî ve zulmânî perdelerimizi (yani vuslata mâni olan perdelerimizi) yırtmıştır.
- Ney gibi hem zehir hem panzehir hem dem-sâz hem müştâk bir şeyi kim görmüştür?
- Ney, kanlı bir yoldan bahseder. Mecnûnâne aşkları hikâye eyler.
- Dile kulaktan başka müşteri olmadığı gibi, mânevîyatı idrak etmeye de bî-huş olan dan başka mahrem yoktur.
- 15 Gamlı geçen günlerimiz uzadı ve sona ermesi gecikti. O günler, mahrumiyetten ve ayrılıktan hâsıl olan ateşlerle arkadaş oldu (yani ateşlerle, yanmalarla geçti.)
- Günler geçip gittiyse varsın, geçsin. Ey pâk ve mübarek olan insân-ı kâmil, hemen sen var ol!
- Balıktan başkası onun suyuna kandı. Napsiz olanın da rızık gecikti.
- Ham ervâh olanlar, pişkin ve yetişkin zevâtın halinden anlamazlar. O halde sözü kısa kesmek gerektir vesselâm.
- Oğul, bağını kopar ve kurtul! Ne vakte kadar altın ve gümüş kaydında kalacaksın?
- 20 Denizi bir kâseye dökerek olsan, ne kadar sığar? Ancak bir günlük rızık miktarı.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Şu ikinci cildin geciktirilmesi hikmetlerinden bazılarının beyanı ki, eğer bir işteki hikmet-i ilâhiyyenin hepsi kulun mâlumu olsa o işin faydalarından ve o işten âciz kalır ve Hakk'ın nihayetsiz hikmetleri onun idrakini harap eder de o işle meşgul olamaz.

Hak Teâlâ sonsuz hikmetlerinden bir miktarını o kulun burnuna yular yapar ve o vasıtayla o işin icrasına çeker ki, eğer o işin faydasından hiç haber vermezse o kul kımıldanmaz. Çünkü kımıldatan, yani insanın kalbine hoş gelen sâik ve muharrik, yapacağını yapmak için insanların nasiplerindedir ve eğer o işin hikmetini Allah, kuluna tamamıyla bildirse yine kımıldanamaz. Nasıl ki devenin burnunda yular olmazsa gidemez, yular çok büyük ve ağır olursa da çöker. “(İnsanların muhtaç buldukları) hiçbir şey yoktur ki, onun hazineleri bizim indimizde olmasın, (yani icâd ü tekvîni emr ü irâdemize tâbi bulunmasın!) ve o şeyi mâlum miktara göre inzâl eder, yani veririz. (Mukadderden ne fazla ne de eksik olur).”¹

Toprak ve su olmayınca çamur ve kerpiç olmaz. Su çok olunca, yani çamurun kıvamından fazla bulununca da kerpiç olmaz, her şey nisâbında ve mu'tedil olmalıdır.

“Allah semayı yükseltti ve adâlet terazisini koydu.”²

Allah, her şeyi mîzan ve ölçü ile, yani herkesin kabiliyetine göre verir, hesapsız, mîzansız değil... Ancak hilkat, yani sûret âleminden mâneviyata tebeddül etmiş bulunanlar müstesnâdır ki o müstesnâlar enbiya ve evliyadır.

“Allah, dilediğini hesapsız surette, (yani maddeten ve mânen) merzuk eder.”³ nazm-ı celîlinde haber verildiği üzere, kendilerine olan atâyâ-yı ilâhiyye

hesapsız ve mîzansızdır. Bunu tatmayanlar bilmez. Enbiya ve evliyanın hesapsız nimetlere nâil olduklarını o nimetleri tatmamış olanlar anlayamaz.

Biri "Âşıklık nedir?" diye sordu.
"Benim gibi olursan anlarsın." cevabını verdim.

Aşk ve muhabbet hesapsızdır. Çünkü denildiğine göre hakikatte Hakk'ın sıfatıdır. Aşkın kula nisbet edilmesi mecazdır. "Allah'ın kulları sevmesi"⁴ tamamdır, hakikattir. "Kulların Allah'ı sevmesi"⁵ ise Hakk'ın muhabbetine nisbetle nerede kalır?

- 1 Hicr Sûresi, 15/21.
- 2 Rahmân Sûresi, 55/7.
- 3 Bakara Sûresi, 2/212.
- 4 Mâide Sûresi, 5/54.
- 5 Mâide Sûresi, 5/54.

İkinci Defter

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

- II 4006 Şu Mesnevî'nin nazmı bir müddet gecikti. Kanın süt olması için bir mühlet lâzımdır. Ey sâlik! Senin bahtın yeni bir çocuk doğurmayınca kan, tatlı süt olmaz, bunu iyi dinle!
- 4015 Hevâ ve heves ile şehvet, bu feyz kapısının âfetidir. Yoksa burada, yani Mesnevî'de şerbet içinde şerbet vardır.
- Ey sâlik! Bu ağzı bağla, yani fazla taâm ve mânasız kelâmdan imsâk et ki ağız ve boğazın o hakikat âlemi için gözbağı olduğunu, haddinden ziyade yiyip içmenin ve lüzumsuz yere söylenmenin o cihanı görmeye mâni teşkil ettiğini müşâhede eylesin!
- Ey sâlik! Eğer ihtiyatsız olarak kan, yani nefsanîyet tarafına bir adım atacak olursan senin sütün, yani ruhaniyetin karışarak kana tahavvül eder.
- 4010 Hüsâmüddîn Çelebi vahdet deryasından kesret sâhiline avdet edince Mesnevî şiirini terennüm edecek çeng yeniden akord edildi.
- Âdem aleyhisselâm nefsin zevki için bir adım atmıştı. Onun yüzünden cennetin baş sedirinden ayrılış, kendisine boyun halkası olmuştu.
- 4020 Melekler, şeytandan kaçtıkları gibi ondan kaçtılar. Bir ekmek için ne kadar gözyaşı döktü.
- Ruhların cilalanmasına sebep olan Mesnevî'nin nazmına, onun avdeti, yani sahv'e gelmesi siftah günü oldu.
- Melekler, şeytandan kaçtıkları gibi ondan kaçtılar. Bir ekmek için ne kadar gözyaşı döktü.
- Bu ticaret ve istifadenin başlangıç tarihi hicrî 662 senesinde idi.
- Vâkıâ kendisinden sâdır olan günah, kıl kadar bir "sağire" idi. Lâkin o kıl iki gözde çıkmıştı.
- Bir bülbül buradan gitti ve doğan kuşu oldu da benim kalbimdeki mânaları avlamak, yani beni söyletmek için avdet etti.
- Âdem aleyhisselâm, nûr-i Kadîm'in gözü idi. Gözde çıkan bir kıl, büyük bir dağ gibi olur ve o nisbette ıstrap verir.
- Padişahın bileği bu doğanın meskeni olsun! Ebediyete kadar bu kapı halka açık bulunsun!

Havvâ'nın teşvikiyle memnû meyveyi yi-
yen Âdem, yemeden evvel meleklerle meş-
verette bulunsaydı sonra pişman olarak
özür dilemeye mecbur kalmazdı.

Çünkü akıl, akla çift olursa kötü iş yapma-
ya ve kötü söz söylemeye mâni olur.

4025 Fakat nefis diğer bir nefse yardım ederse cüz'î
olan akıl muattal kalır ve iş göremez olur.

Yalnız kaldığın ve müşâvere edecek bir
akıl sahibi bulamadığın için ümitsizliğe
düşersen hakikat güneşine mensup bir yâ-
rin, yani mürebbî ve münevvir bir hurşî-
din sâyesine sığınmalısın.

Git ve çarçabuk ilâhî bir dost ara. Böyle
yaparsan Allah senin yardımcın olur.

Halvete girip de dünyaya gözünü kapamış
ve bu vasıtayla hakikati görmüş nâdir kim-
seler varsa da onlar da o halvete girmeyi
yine bir dosttan öğrenmişlerdir.

Halvete kapanmak ağyâra karşı olur, yâra
karşı değil. Nitekim kürk kışın giyilir, ba-
har mevsiminde değil.

4030 Bir akıl, diğer bir aklın iştirakiyle iki katlı
olur. Neticesinde sâlikin nûru artar ve yo-
lunu iyi görür.

Nefs ise diğer bir nefsin ihtilâtından hoş-
lanır ve güler. Lâkin o ihtilât dolayısıyla
zulmeti artar ve yol görünmez olur.

Ey hakikat avcısı, yani ey sâlik! Dostun
olacak mürşid-i mürebbî senin gözün me-
sabesindedir. Onu çerçöp ve toz makûlesi
şeylerden temiz tut.

Aklını başına topla da dil süpürgesiyle toz
kaldırma. Gözün gibi olan mürşidine çer-
çöp ve toz takdim etme.

Zira mü'min, mü'minin aynasıdır. Ayna-
nın yüzü bulanıklıktan emin olmalı, saf ve
cilalı bulunmalıdır.¹

4035 Yâr, ruhun mahzunluğuna aynadır. Ey can,
yani ey sâlik! Aynanın yüzüne itiraz sure-
tiyle hohlayıp da onu bulandırma.

Senin nefesinle yüzünü örtmesin ve seni
sana göstermez hale gelmesin. Onun için
sana her vakit nefesini tutmak yani itiraz-
da bulunmamak gerektir.

Topraktan daha âdi misin ki toprak, bahar
gibi bir yâr bulunca ondan yüzbinlerce
nûr bulur yahut çiçeklenir.

Meselâ bir ağaç, yâri bulunan bahar ile
birleşecek olursa onun hoş havasından
baştan ayağa kadar çiçeklerle donanır.

O ağaç, hazan mevsiminde uygunsuz bir
yâr görünce yüzünü ve başını yorgan al-
tına çeker.

4040 Ağaç der ki: Kötü bir yâr ile karşılaşmak
belâya uğramaktır. Öyle biri yanıma gelin-
ce benim âdetim uyumaktır.

Böyle bir halde uyurum ve Ashâb-ı
Kehf'ten olurum. O mağara mahbûsiyeti
Dakyanus'tan hayırlıdır.

Onların uyanıklığı Dakyanus'un hizmetine
sarfedilmişti. Uykuları ise namus sermâ-
yesi oldu.

Uyku, ilim ile olunca uyanıklıktır. Cahille
oturup konuşan uyanığın vay haline!

Kânûn-i Sâni ayında kargalar, bağlara ve
bahçelere çadır kurunca, yani oraları is-
tilâ edince bülbüller sükût eder.

4045 Çünkü gül bahçesi ve gül olmayınca bülbül
susar. Güneşin batması ve gece olması da
uyanıklığı izâle eder, uyku getirir.

Ey güneş! Sen tahte'l-arzı tenvir etmek için
bu gülşeni terk ediyorsun!

Mârifet güneşi için nakl ve intikal yoktur.
Onun şarkı ancak akıl ve ruhtur.

Hususiyle sırra müteallik olan kemâl gü-
neşi için gece gündüz farkı yoktur. Onun
işi, tenevvüre kabiliyetli gönülleri gece ve
gündüz parlatmaktır.

Ey sâlik! Eğer sen Zülkarneyn isen hakikat
güneşinin matlai bulunan bir ârife yaklaş.⁴⁰⁶⁰ Ruh, ilim ve akıl ile dosttur. Ruhun Araplık ve Türklük ile ne işi vardır?

4050 Ondan sonra nereye gitsen orası sana maş-
rık olur, hatta maşrıklar senin mağribine
âşik olur.

Senin zâhirî hissin yarasa gibi ziyâya ta-
hammül edemediğinden mağrib tarafına
ve karanlığa koşar. İnci saçan bâtnî hissin
ise maşrık cihetine ve aydınlığa gider.

Zâhirî his yolu eşeklerin yoludur, yani
onlarda da his vardır. Ey hevâ ve his mer-
kebine binmiş ve eşekler arasına katılmış
süvari, utan (da eşekler yolunu bırak, in-
sanlar tarikine sülûk et!)

İnsanın şu zâhirî beş hissinden başka beş
his daha vardır ki onlar kırmızı altın, ilk
beş hissi ise onlara nisbetle bakır gibidir.

Mahşer ehlinin bulunacağı pazarda bakır
hissi, altın his gibi nasıl satın alırlar. (Yani
almazlar.)

4055 Bedenî olan hisler zulmet gıdası yer ve
yediği şeyler maddiyetini arttırır, mâne-
viyatını eksiltir. Ruhânî hisler ise mârifet
güneşlerinden gıdalanır.

Ey his yüklerini gayb tarafına götürmüş
olan! Elini Mûsâ gibi cebinden, yani koy-
nundan çıkar.

Ey sıfâtı mârifet güneşi olan ârif! Fezadaki
güneş, bir sıfatla, yani ısıtıcı ve aydınlatici
olmakla mukayyed bulunduğu halde sen
öyle değilsin.

Bazen güneş, bazen deniz, bazen Kafdağı,
bazen da anka olursun.

Ey vehimlerden üstün ve ziyadeliklerden
ziyade olan insân-ı kâmil, sen kendi zâtın-
da ne osun, ne de busun.

4060 Ruh, ilim ve akıl ile dosttur. Ruhun Araplık ve Türklük ile ne işi vardır?

Ey bu kadar sûret ile bî-nakş olan Rabbim!
Sana karşı muvahhidler de, müşebbihler
de şaşırılmış kalmıştır.

Allah bazen müşebbihi muvahhid haline
getirir. Bazen de sûretler muvahhidin yo-
lunu vurur, onu müşebbih derekesine dü-
şürür.

Ebü'l-Hasan bazen ve istiğrâk halinde sana
“Ey taze civan, ey yumuşak vücutlu genç!”
diye hitap eder.

Bazen da cânânı tenzih için kendi nakş-ı
vücûdunu tahrip eder.

4065 Zâhir hissini gözünü i'tizâl mezhebindedir.²
Akıl gözünün visâlde mezhebi ise sünni-
liktir.

İ'tizâl mezhebinde bulunanlar, his zebûnu
olmuşlardır. Öyle oldukları halde sapıklık-
larından kendilerini sünni gösterirler.

Histe kalan kimse Mu'tezilî'dir. Ben Sün-
nî'ym demesi ise cahilliğindedir.

Her kim histen dışarı çıkarsa Sünni odur.
Basiret sahibi olanlar hoş gidişli olan aklın
görür gözüdür.

Ey insan! Hayvanatta da mevcut olan zâ-
hirî hislerden başka ve hevâ vü hevesten
hariç sende bir his bulunmasaydı.

4070 Âdem'in evlâdı nasıl mükerrerrem olurdu.
Hayvanat ile müşterek hislerle “Andolsun
biz Âdemoğluna şan, şeref ve nimetler
verdük.”³ derecesini nasıl bulurdu.

¹ “Mü'min, mü'minin aynasıdır.” hadîs-i şerîfine işaret edilmektedir. (Ebû Dâvud, Edeb 57, No: 4918; Beyhakî, Şuabü'l-İmân No: 7644, 6/113; Bezzâr, el-Müsned, No: 6193, 12/327; Taberânî, el-Mu'cemü'l-Evsat, No: 2114, 2/325)

² İ'tizâl, ayrılmak demektir. Bu mezhebin müessisi Hasan-ı Basrî'nin talebesi bulunan Vâsıl b. Atâ, üstâdının mezhebinden, yani sünnilikten ayrılmış olduğu için kurduğu mezhebe i'tizâl ve mensuplarına “Mu'tezile” denilmiştir.

³ İsrâ Sûresi, 17/70.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Hikmetler Allah'ın ordularıdır.

Allah, onlarla müridlerin ruhlarını kuvvetlendirir.

İlimlerini bilgisizlik, adâletlerini zulüm ayıbından arıtır.

Cömertliklerini riya, ilimlerini akılsızlık lekesinden temizler.

Âhirete ait olup anlayışlarından uzaklaşan şeyleri, o hikmetlerle müridlerin idrakine yaklaştırır, onlara anlatır...

Zorlarına giden ibadetleri kolaylaştırır.

Hikmetler, peygamberlerin delillerindedir.

Peygamberlerin delilleri ise, âriflere mahsus Allah sırlarından ve burhanından haber verir... Dumandan meydana gelen şu yuvarlak gökkubbesine hâkim inciden meydana gelmiş olan nûrânî ve rahmânî felekteki Allah'a ait tedbir ve tasarrufları bildirir.

Akıl nasıl topraktan vücûd bulan sûretlere ve bu sûretlerdeki zâhirî ve bâtinî duygulara hâkim ise bu ruhanî feleğin dönüşü de, dumandan meydana gelen feleğe de, parlak şehâblara, aydınlatıcı çerağlara, güzel ve hoş esen rüzgârlara, yayılmış yerlere, akıp giden sulara müessir ve hâkimdir.

Allah kullarını bu hikmetlerle faydalandırsın.

Allah, bu hikmetlerle kullarının anlayışlarını artırsın...

Şüphe yok ki her okuyan, ancak akı miktarınca anlar.

Her ibadet eden kudretince ibadette bulunur.

Müftî, fetvâyı anlayış ve bilgisine göre verir.

Cömert, varlığı ne kadarsa o kadar ihsan eder.

İhsana nâil olan da eline geçeni kıskanır, elden çıkarmamak ister.

Fakat çölde suyu kaybeden, denizlerin varlığını bilmekle beraber

suyu aramaktan geri kalmaz ya. Bu âb-ı hayâtı kaybedenin de,

dünya geçimi kendisini bu istekten alkoymadan, sebeplerle

ihtiyaçlar işini aksatmadan, dileğiyle arasına hâiller

girmeden arayıp bulması gerek.

Nefsinin dileğine uyan, istirahati ne düşkün

olan, usanıp vazgeçen, kendisinden emin

olmayan, zahmetlere katlanmayan,

dünya geçimine düşen

kimse bu ilme kavuşamaz. Meğer ki tâlib-i hikmet olan Allah'a sığına, dinini dünyasına tercih eyleye ve hikmet hazinesinden birçok mal ala...

Öyle mal ki kesâda uğramaz ve miras malı gibi vereseye kalmaz. Kezâ o hazîne-i hikmetten yüce nûrlar, kıymetli cevherler, vâridâtlı akarlar ve çiftlikler almış ola, Allah'ın fazl ve keremine, şükür ve kadrine tâzim ile kendisine nasip edilmiş şeyin yüceliğini bilerek almış ola... Nefsânî hazırlarının denâetinden Allah'a sığına. Kendisindeki az bir şeyi çok görmekten, başkalarında olan çok ve büyük bir şeyi az telâkki etmekten Allah'a sığına. Allah'ın izin vermediği şeylerle benliğe düşüp kendisini beğenmekten de Allah'a iltica eyleye...

Hakk'ın rızasına tâlip olan âlime bilmediğini öğrenmesi, bildiğini öğretmesi, zihinsizlere yumuşak muamele etmesi, ahmakların ahmaklığını görüp kendini beğenmemesi, anlayışı kıt kişileri horlamaması gerekir. *"(Ey âlimler!) Evvelce siz de onlar gibiydiniz. (Bu zekâyı, bu anlayışı size Allah ihsan etti.)"*¹

Allah'ı mülhidlerin sözlerinden, müşriklerin şirkinden, nâkısların noksanından, benzetmelerin benzetişinden, düşünenlerin yanlış anlamalarından, vehme kapılanların türlü tahayyüllerinden tenzih ederim.

İlâhî ve rabbânî olan Mesnevî kitabının nazm ve tertibine muvaffak kılmasından dolayı hamdim ve tâzimim Allah'a mahsustur.

O Rabb-1 Celîl tevfiik ve tafdil sahibidir. Lütuf ve kerem ve bütün nimetler O'nundur. Hususiyile nûr-1 ilâhiyi nefesleriyle söndürmek isteyenlerin inadına, ârif kullarına muvaffakiyet veren, ihsanlarda bulunan, kudret ve nimet bağışlayan O'dur.

*"Kâfirler cebretseler, inkârda bulunsalar da Allah yine nûrunu tamamlayacaktır."*² *"Kur'ân'ı biz indirdik yine şüphesiz biz koruruz."*³ işittikten sonra O'nu her kim değiştirirse günahı kendi boynuna.

Allah şüphesiz her şeyi duyan, her şeyi bilendir."⁴

"Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur."

1 Nisâ Sûresi, 4/94.

2 Saff Sûresi, 61/8.

3 Hicr Sûresi, 15/9.

4 Bakara Sûresi, 2/181.

Üçüncü Defter

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

III 7749 Ey Hakk'ın nûr-1 ziyâsı olan Hüsâmüddîn! Mesnevî'nin üçüncü defterini getir ki bir şeyi üç defa yapmak sünnettir.

7750 Esrâr-1 ilâhiyye hazinesini aç! Üçüncü defter için özür dilemeyi bırak.

Senin kuvvetin, harareten hareket eden damarlardan değil, Allah'ın kuvvetinden hâsıl olur.

Güneş kandilinin parlaklığı, fitilden, pamuktan, yağdan değildir. O nûrâniyet, Allah'ın ihsan etmiş olduğu ziyâdandır.

Bu felek kubbesinin kıyam ve devamı, direkten ve ipten değildir.

Cibril'in kuvveti mutfakta, yani mutfakta pişen yemekte değildir, belki yaratan ve kullarını seven Hakk'ın kurbiyetinde, kuvvet ve kudretinde idi.

7755 Bunun gibi Hakk'ın ebdali olan zevâtın kudretini de yemekten ve tabaktan değil, ancak Hak'tan bil.

Onların cisimlerini nûr ile yoğurmuşlardır ki, melekten ileri gitmişler ve ruhtan daha sâfi olmuşlardır.

Sen de, Celîl ve Azîm olan Allah'ın sıfatlarıyla mevsûfsun. İbrâhim Halîl aleyhisselâm gibi hastalık ateşinden geç ve âfiyet bul.

Ey anâsır-1 erbaa, mizacına köle olan Hüsâmüddîn! O hastalık ateşi, sana da İbrâhim Peygamber'e olduğu gibi, berd-i selâm olur.

Her mizacın mâyesi, anâsır-1 erbaa denilen toprak, su, ateş ve havadır. Lâkin senin mizacın her pâyenin, her derecenin fevkindedir.

7760 Senin mizacın şu yayılmış âlemden birlik vasfını bir araya derleyip toplayıvermiştir. Yazık ki halkın anlayış sahası çok dardır. Halkın, esrâr-1 evliyâyı yutup hazmedecek boğazı yoktur.

Ey Hakk'ın ziyâsı Hüsâmüddîn! Senin re'yindeki hazâkat ve helva gibi olan sözlerindeki halâvet taşta bile boğaz verir. (Nasıl ki,)

Tûr dağı, vâki olan tecellide boğaz, yani kabiliyet buldu da, içtiği şarabın neşvesiyle parça parça oldu.

Dağ o tecelliden parçalandı ve yarıldı. Dağın deve gibi oynadığını hiç gördünüz mü?

7765 Birbirine lokma vermek, yemek yedirmek herkesin elinden gelebilir. Fakat boğaz, yani istidat bahşetmek, ancak Allah Zülcelâl'in fiilidir.

Allah, ruha ve cisme istidat verir, senin ise her uzvuna ayrı ayrı bir kabiliyet ihsan eder.

Bunu o vakit ihsan eder ki ey sâlik! Sen hile ve huda'dan hâlî ve sâfi olursun da, Sultanın sırrını kimseye söylemez ve sinek önüne şeker dökmezsin.

Bütün dünya... doğu, batı o nûrla nûrlanmıştır. Fakat sen kuyuda bulunduğun için o nûr, seni aydınlatmıyor.

Kuyuyu terket de bağlar bahçeler tarafına git, bu hususta inat edip durma ki inat ve cidâl uğursuzdur.

¹²⁴⁶⁵ Aklını başına al da deme ki: Filân kimse filân sene ekin ekmişti, lâkin ekinini çekirge yedi.

O halde ben niçin ekeyim, çekirge tehlikesi vardır. Niçin elimdeki bu gıdayı böyle tehlikeli bir işe serpeyim?

Ekin ekmeyi (yani taat ve ibâdâtta bulunmayı) terketmeyen kimse, senin vehmin ve tembelliğine rağmen ambarını (yani defter-i âmâlinin sevap hânesini) doldurur.

O genç âşık da, ümitle bir kapıyı çalıp duruyordu; nihayet bir gün sevdiğiyle halvet oldu ve vuslata erdi.

O âşık, bekçinin korkusundan gece vakti bir bağa girmiş, sevgilisini orada mum ve kandil gibi ziyâ verir bir halde bulmuştu.

¹²⁴⁷⁰ O âşık, müsebbibü'l-esbâb olan Cenâb-ı Hakk'a hamdederek dedi ki: Yâ Rabbî! Sen bekçiye rahmet et.

Yine o genç âşık diyordu ki: İlâhî! Sen anlaşılmaz sebepler yaratmışsın, beni cehennem kapısından cennete götürmüşsün.

Benim bir dikenini bile hor, hakir tutmamağlım için bu bekçi işini sebep kılmışsın.

Allah, ayağı kırılmış olana kanat verir, kuyunun dibinden de bir kurtuluş kapısı açar.

Ey kulum, sen kendinin ağaç üstünde yahut kuyu dibinde kaldığına bakma. Benim lütuf ve keremime bak ki hidayet ve necât yolunu açan benim.

¹²⁴⁷⁵ Ey birader! Hikâyenin alt tarafını anlamak istersen Mesnevî'nin dördüncü cildinde ara.

III
4727

Üçüncü Defterin Sonu

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Bu faydası en ulu olan en güzel konağa dördüncü göçtür. Bahçeler nasıl gök gürleyince sevinir, gözler nasıl güzel uykuyla uzlaşırsa; bunu görünce de âriflerin gönülleri öyle sevinir, öyle neşelenir. Ruhların huzuru, bedenlerin şifası bu dördüncü göçtedir. Bu göç, tam ihlâs sahiplerinin sevip istedikleri, yolcuların dileyip arzuladıkları gibidir.

Gözlere nûrdur, ruhlara neşe. Devşirenlere yemişlerin en güzeli, en iyisi... Dileklerin, isteklerin en hoşu, en ulusudur.

Hastayı, doktoruna çeker, götürür. Âşıkı, sevgilisine alır, ulaştırır.

Hamdolsun Allah'a, bu dördüncü göç, ihsanların en büyüğüdür; dilenen şeylerin en nefesidir. Ülfet zamanını yeniler, mihnet çekenlerin güçlüğüne kolaylaştırır. Hak'tan uzak kalan buna bakar okursa teessüfünü artırır. Kutluluğa eren kişinin de sevincini, şükrünü çoğaltır.

Hânende kadınlar kendilerini bezerler ya işte bunu okuyan kişinin gönlünde de, o hânendelerin göğüslerine asıp taktıkları inci, elmas ve mücevherlerden meydana gelen sevinçten ziyade bir sevinç ve neşe hâsıl olur. Bu, ilim ve amel ehline mükâfattır! Bu dördüncü göç, doğmuş bir dolunaya benzer. Gitmişken geri gelen devlet gibidir. Umanların ümit üstüne ümitlerini artırır durur. İbadette bulunanların, önden gidip konak yerlerini ve ihtiyaçları olan şeyleri hazırlar. Düşkün ümitleri tekrar şahlandırır. Yolcunun sıkışmış, sönmüş ricasını tekrar yayar, döşer. Bu dördüncü cilt, dağılmış bulutlar arasından doğan güneşe benzer; ashâbımıza nûrdur, ardımızdan gelenlere define! Hak'tan şükretmek için tevfiik dileriz;

çünkü şükür, elde olan nimete bir bağlıdır, nimetin fazlası da onunla elde edilir.

Ancak Allah'ın dilediği olur.

Beni mahzun eden şey
dolayısıyla, hafif hafif esen rüzgârın
serinliğinden oyalanmak için uyumuştum.

Meşelikte bir dal üzerinde bir güvercinin
güzel terennümüyle ağlamasıyla beni çağıruncaya
kadar dalakalmıştım.

O ağlamaya başlamadan ben, aşkımdan,
Suedâ'ya sevgimden feryat edip ağlamaya başlasaydım pişman
olmaz, teselli bulurdum.

Lâkin, o benden evvel ağladı da, beni de ağlattı.
Ve dedim ki: Fazilet, bu işte önayak olanındır.

Allah gelip geçenlere de rahmet etsin, geleceklere de. Vaadine vefa
edenlere de, kendilerini bunlara benzetenlere de! Allah, ihsanıyla,
keremiyle, büyük lütuf ve in'âmıyla hepsine rahmet etsin! Şüphe
yok ki o, istenenlerin en hayırlısıdır, umulanların en yücüsü! "Allah,
muhafaza edenlerin en hayırlısı ve merhametlilerin en merhametlisidir."¹

Mûnislerin de hayırlısıdır, vârislerin ve bir şeye karşılık ihsanda
bulunanların da hayırlısı; ibadet ederek tarla sürenlerin, ekin
ekenlerin rızkını veren de O'dur.

Allah, peygamberi Muhammed sallallahu aleyhi vesellem'e ve onun
pek yüce olan soyuna, bütün peygamberlere
ve şeriat sahiplerine rahmet etsin.

Öyle olsun, ey âlemlerin Rabbi olan Allah! Duamızı kabul et...

¹ Yûsuf Sûresi, 12/64.

Dördüncü Defter

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

^{iv} ¹²⁴⁷⁶ Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddin! Sen ¹²⁴⁸⁵ Hâlikımız "Secde et ve yakınlaş!"² buyur-
¹ öyle bir zâtın ki senin nûrun ile Mesnevî
yükseklikte kameri geçmiştir.

Ey kendisinden birçok şey umulan Hüsâ-
meddin! Senin âli himmetinin onu nerele-
re kadar götüreceğini Allah bilir.

Bu Mesnevî'nin boynundan bağlamışsın,
onu bildiğin bir tarafa çekip götürüyorsun.
Mesnevî koşup gitmekte, çeken ise gizli...
Fakat gizliliği, basar-ı basîreti olmayan bir
gâfile karşıdır.

¹²⁴⁸⁰ Mesnevî'nin başlangıcı sen olduğun için
eğer uzayıp giderse, onu uzatan yine sen-
sin.

Sen böyle isteyince, Allah da öyle ister.
Çünkü Hak Teâlâ takvâ sahiplerinin arzu-
sunu verir.

Önce sen, varlığını Allah'a verdin... Mükâ-
fat olarak da Allah varlığını sana verdi...

Mesnevî, sana binlerce kere müteşekkirdir,
sana dualar etmek için avuçlarını açmıştır.

Çünkü şükredene nimetin ziyadeliği vaa-
dedilmiştir.¹ Nitekim secdenin mükâfatı,
kurbiyyet-i ilâhiyyedir.

muş, bedenlerimizin secde etmesi ruhları-

mızın Allah'a yaklaşmasına sebep olmuş-
tur.
Eğer Mesnevî devam edip ziyadeleşiyorsa,
bu yüzden ziyadeleşiyor ve uzuyor. Yoksa
hây u huyla değil.

Biz seninle üzüm asmasının yazdan hoş-
landığı gibi hoşuz. Hükümün câridir. Sen
Mesnevî'yi çek, götür; biz de çekip uzata-
lım.

Ey "Sabır, varlığın anahtarıdır."³ sırrının
mümessili ve emîri olan Hüsâmeddin! Bu
beyitler kervanını hacca kadar çek götür.
Hac bir evi, yani Beytullah'ı ziyaret etmek-
tir. Evin sahibini ziyaret ise erliktir.

¹²⁴⁹⁰ Ey Hüsâmeddin! Sen bir güneşsin, onun
için sana ziyâ dedim. Bu iki söz, hüsâm ve
ziyâ, senin vasıflarıdır.

Bu hüsâm ile ziyanın ikisi de birdir. Çünkü
güneşin şuâları ziyâdan olur.

Babalık! Kur'ân, güneş için "ziyâ" ay için
de "nûr" dedi. Buna dikkat et.

¹ İbrâhim Sûresi, 14/7. âyetine işaretidir.

² Alak Sûresi, 96/19.

³ Deylemî, *el-Firdevs*, No: 3844, 2/415.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Ancak O'na dayanır ve ancak O'ndan yardım dileriz. Kalplerin anahtarı O'nun nezdindedir.

Yarattıklarının en hayırlısı Muhammed sallallahu aleyhi vesellem'e, bütün âline ve ashâbına rahmet dileriz.

Bu, Mesnevî defterlerinin ve mânevî beyanatın beşincisidir, şunu bildirir: Şeriat muma benzer, yol gösterir. Fakat mumu ele almakla yol aşılmış olmaz. O mumun ışığında yola düzöldün mü, işte bu gidiş tarikattir, maksadına ulaştın mı da hakikat. Bunun için "Hakikatler meydanda olsa idi şeriatler ve yollar bâtl olurdu." denmiştir. Nitekim bir bakır "ilm-i kimya" ile altın haline gelse veyahut aslında altın olsa idi, artık onun için ne kimya ilmüne ihtiyaç kalır ve ne de o ilme göre iksir ile muamele görmesine lüzum vardır. Kimya ilmi "şeriat"tır, bu ilme göre iksir ile muamele görmek de "tarikât"tır. İşte bu sebeple: *"Ulaşılacak şeye ulaştıktan sonra delil aramak da, ulaşmadan delili bırakmak da kötüdür."* denilmiştir. Hâsılı şeriat, hocadan veya kitaptan ilm-i kimyayı öğrenmeye benzer. Tarikat, ilm-i kimyaya göre eczaların kullanılmasıyla iksirin elde edilmesi ve bakırın iksire sürülmesidir. Hakikatse bakırın hâlis altın olmasıdır.

İlm-i kimyayı bilenler, *"Biz bu bilgiye sahibiz."* diye sevinirler. Kimya sanatıyla meşgul olanlar da, *"Biz böyle işler yapıyoruz."* diye sevinirler. Hakikati bulanlar ise, *"Biz altın olduk, bilgiden de kurtulduk, işlemeden de. Biz Hak hürleriyiz."* diye mesrûr olurlar. *"Her zümre nâil olduğu şeyle ferah-yâb olur, sevinir."*¹

Yahut da şeriat tıp bilgisine benzer. Tarikat o ilme göre perhiz etmektir, ilaçları almak ve kullanmaktır. Hakikat ise ebedî sıhhati bulmak ve dolayısıyla bu ikisinden de kurtulmaktır. Bir insan bu hayatta ölünce, şeriat ve tarikat ahkâmı ondan münkatı' olur. Ölen o kimse hakikate vâsıl olmuşsa *"Keşke kavmim, Rabbim beni ne yüzden yarlıgadı, bilselerdi."*² diye nârâ atar.

Eğer hakikate
ulaşmadan ölmüşse
“Ne olurdu, amel defterim
verilmeseydi! Hesabım nedir,
bilmeseydim! Keşke ölüm beni büsbütün
öldürseydi de bir daha dirilmeseydim. Malım
mülküm beni kurtarmadı, bana bir fayda vermedi,
gücüm kuvvetim bitti.”³ diye bar bar bağırr. Şeriat
ilimdir, tarikat ameldir, hakikat ise Allah’a vâsıl
olmaktır. “Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit (ve arzu)
ediyorsa güzel bir amel işlesin ve Rabbine ibadette hiçbir
kimseyi ve hiçbir şeyi ortak tutmasın.”⁴

Allah’ın rahmeti, yarattıklarının en hayırlısı Muhammed
sallallahu aleyhi vesellem’in, âli ve ashâbının üzerine olsun...

1 Mü’minûn Sûresi, 23/53.

2 Yâsin Sûresi, 36/26-27.

3 Hâkka Sûresi, 69/25-29.

4 Kehf Sûresi, 18/110.

Beşinci Defter

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

v 16226 Yıldızların şâhı olan Şah Hüsâmeddin,
1 Mesnevî’nin beşinci cildine (defterine)
başlanılmasını istemektedir.

Ey Hakk’ın ziyâsı ve cömert olan, safâ üs-
tatlarının da üstadı bulunan Hüsâmeddin.
Eğer halkın gözleri hakikati görmekten
perdeli olmasaydı ve havsalalar dar ve za-
yıf bulunmasaydı,

Seni hakkıyla ve kemâlâtına lâıyk bir su-
rette medhederdim, bu sözlerden başka
sözler söyleyecek bir dudak açardım.

16230 Lâkin, doğan kuşunun lokmasını, kuyruk
sallayan yont kuşu yutamaz. Çaresi ise
yağa su karıştırmak, yani idare etmek ve
herkesin anlayabileceği kadar söylemek-
tir.

Zindan ehline (yani tabiat ve gaflet mah-
pusu olanlara) senin medhinde bulunmak
yazıktır. O medhi ruhanîlerin ictimâgâ-
hında (yani enbiya ve evliya ruhlarının
bulunduğu yerde) söylerim.

Dünya ehline seni şerhetmek, aldanmak
ve zarara girmektir. Onun için, aşk sırrı
gibi seni gizliyorum.

Medh, bir kimseyi bilmeyenlere anlatmak
ve hakkındaki gaflet perdesini yırtmaktır.
Hâlbuki, güneşin şerh ve târif olunmaya
ihtiyacı yoktur.

Güneşi medheden kendisini medhetmiş
v olur. İki gözüm de aydıdır, çapaklı değil,
9 ağrımıyor demek ister.

16235 Dünya güneşini zemmeylemek de, iki gö-
züm kördür, karanlıktır ve çipildir diye
kendisini zemmetmek olur.

Âlemde muradına ermiş güneşe haset
eden kimseye sen merhamet ve şefkat
göster.

Gözlerden güneşin ziyâsını gizleyebilirler
mi? Onun her günkü tazeliğini pörsütüp
soldurmaya muvaffak olurlar mı?

Yahut, onun sonsuz ziyâsını eksiltmeye ve
bulunduğu yüksek mevkiiden düşürmeye
muktedir midirler?

Mânevî büyüklere haset ederek onları kü-
çültmek isteyenlerin o hasedi, kendileri
için ebedî bir ölüm olmaz mı?

16240 Ey Hüsâmeddin! Senin mânevî yüksekli-
ğin, akılların erebileceği dereceyi çoktan
geçti. Akıl senin mahiyetini açıklamakta
âciz kaldı.

Gerçi akıl, seni beyanda acze düştü ama
yine de âcizcesine anlatması gerek.

Çünkü bütünüyle anlaşılamayan bir şey
bilin ki atıvermez.

Bulutun tûfanını içemezsen de, su içmeyi
nasıl terkedebilirsin?